

Høringsinnspill til Justis- og beredskapsdepartementet,
fra proffene og Forandringsfabrikken

Høring av NOU 2016: 24

Ny straffeprosesslov

Forandringsfabrikken er en nasjonal stiftelse som har som mål å bidra til mer nyttige tjenester for barn og unge, bygd på oppsummert kunnskap fra barn og unge. Forandringsfabrikken inviterer til samarbeid mellom barn og unge, fagfolk og myndigheter – for at tjenester for barn og unge – som skole, psykisk helsetjenester, barnevern og kriminalomsorg blir mest mulig nyttige, verdige og effektive. Forandringsfabrikken vil bidra til å oppfylle FNs Barnekonvensjon, Barneloven og andre nasjonale lover for barn og unge.

Forandringsfabrikken har 12 års erfaring med å samarbeide med barn og unge med erfaring fra skole og ulike hjelpeapparat. Siden 2009 har vi invitert dem med som ”proffer” – fordi de er profesjonelle på systemene. Deres kunnskap er viktig for kvalitetsutvikling av tjenestene. De inviteres med i arbeidsprosesser, for å dele erfaringer og gi råd til forandring. Rådene presenteres alltid av de unge selv, for nasjonale myndigheter, i departementet, direktorat, for forskere, fagfolk, på utdanningsinstitusjoner og på Stortinget.

Forandringsfabrikken arbeid mot vold, overgrep og rettssikkerhet

Forandringsfabrikken har i flere år møtt unge med erfaring fra å leve med fysisk og psykisk vold eller seksuelle overgrep, blant annet i prosjektene ”Klokhhet mot vold” og ”Rett og sikkert for oss”. Unge har vært med på samlinger der de har delt erfaringer fra møte med systemene og gitt råd. Noen har fått god hjelp, andre ikke så god hjelp, andre ikke hjelp i det hele tatt. Mange har aldri fortalt om vold eller overgrep til verken skole, barnevern eller psykisk helsevern.

De unge proffene deler erfaringer og gir råd til Norge om hva som skal til for at barn og unge skal kunne fortelle om vold og overgrep og hvordan det skal kjennes tryggest mulig for barn og unge etter de har fortalt. Og om hvordan skole, barnevern, psykisk helse, politi og evt. barnehus kan møte barn og unge med denne erfaringen på beste måte.

Forandringsfabrikken gjennomførte i 2016 -17 rundt i landet, 15 tverrfaglige fagkonferanser med tema ”Klokhhet mot vold”. Totalt 2500 fagfolk fra BUP, barnevern, politi, barnehus, tingrettsdommere, forsvars- og bistandsadvokater, fylkesnemndene, kommunehelsetjenesten, PPT og helsestasjoner, forskere og ansatte på utdanningsinstitusjoner for barnevern, sosionom og vernepleier har deltatt.

I prosjektene "Klokhhet mot vold" og "Rett og sikkert for oss" har Forandringsfabrikken lyttet til mange barn og unge fra 12 år og oppover som har opplevd vold, fra ulike deler av landet. Her er noen av svarene:

- Voksne i systemene må gi mer av seg og vise følelser for at barn og unge skal kunne fortelle om vold og overgrep
- Voksne må ikke bruke teknikker i samtaler med barn, det forhindrer at erfaringer om vonde ting, kommer fram
- Når barn eller unge har fortalt må voksne ikke skynde seg mer enn barnet ønsker. Det er da viktig at ting gjøres i riktig rekkefølge og at ingenting ikke gjøres uten at det er avtalt med barnet. Hvis ikke kan vi miste tillit
- Dagens "atferdsbehandling" kan ofte dekke til historier om vold og overgrep og kan bidra til at livet blir verre for barn og unge.

Mange av oss har mistet tillit til voksne når vi har fortalt om vonde ting, og de tar kontakt med andre voksne, for eksempel foreldrene våre, barnevernet, politi eller psykisk helsehjelp, uten å snakke med oss om det først. Da skjønner vi at voksne snakker med hverandre over hodene våre, og da blir vi usikre og slutter å fortelle, og kanskje trekker vi tilbake det vi har sagt.

Proffenes innspill til ny straffeprosesslov:

§ 9-3 Forklaringsfritak – også for barn under 12 år

Proffene i Forandringsfabrikken støtter med STOR styrke utvalgets forslag om at også barn under 12 år kan fritas for forklaringsplikt på lik linje med alle andre.

Vi proffene tenker at barn - uansett alder - må få velge om de ønsker å forklare seg i straffesaker. Det er ikke rettfærdig at barn under 12 år er pliktig til å forklare seg når resten av samfunnet har forklaringsfritak. Vår rettssikkerhet og rettigheter må ivaretas på lik linje med voksnes. Skal man skåne voksne fra å forklare seg mot nærstående bør man gjøre det samme med barn. Særlig i avhørssituasjoner, hvor maktbalansen i utgangspunktet er skjev, og som veldig mange barn opplever som skummelt.

Vi ser at mange voksne begrunner forklaringsplikten med at det kan være en byrde eller påkjennende for små barn å måtte ta valget om man vil forklare seg eller ikke. Vi proffene mener at det ikke blir en "byrde" for barnet å få valget, så lenge barnet får god nok informasjon. Med god nok informasjon mener vi informasjon om hva det betyr å avgi en forklaring i avhør, og hvordan det vi forklarer kommer frem i en rettsak. Denne informasjonen må gis med ord som barnet forstår, og det er veldig viktig at man sjekker at barnet virkelig har forstått den informasjonen som er blitt gitt.

Barn og unge kan gjerne få informasjon om at hvis vi velger å forklare oss, kan vi være med på å oppklare saken eller være med å forhindre at "lovbruddet" gjentas. Mange av oss proffene har ikke fått denne forklaringen om at samme "lovbrudd" kan skje med andre. Hvis

vi hadde fått vite dette, hadde kanskje flere av oss valgt å forklare oss. Fortell oss derfor gjerne at dersom vi forteller, kan politiet og staten gjøre så godt de kan for å stoppe at noe farlig skal skje igjen. MEN samtidig det er ekstremt viktig at vi også får vite hva som vil skje videre og eventuelle konsekvenser dersom vi velger å fortelle.

Etter at barnet har fått en slik grundig forklaring, kan barnet bli spurt helt åpent om det ønsker å forklare seg. Da kan vi ta gode valg for oss selv, uansett alder.

Det å ikke opplyse barn om hva en forklaring innebærer, og å la være å gi oss god nok informasjon, er for mange en større "byrde" enn å faktisk få valget. Kanskje velger noen å ikke forklare seg, men vi proffene mener likevel at det viktigste er at barnet får valget om det ønsker å forklare seg eller ikke. Dette er tross alt liv som skal leves videre, hvor det barnet må leve med konsekvensene. Derfor er det mye bedre at vi tar dette valget, enn å måtte leve med konsekvenser som vi ikke kunne bestemme over selv.

Mange proffer har sagt at det ikke har blitt bedre i livet etter at de har forklart seg, men verre. Dette fordi rettssystemet ikke er rettssikkert sett fra barn og unges kant.

§ 10-4 andre ledd

Vi proffene tenker det er uærlig at det ikke skal opplyses om forklaringsfritak bare fordi barnet har begynt å forklare seg. Slik vi proffene ser det, blir dette å hente ut informasjon man ikke har fått tillatelse til å hente ut. Vi synes det er skummelt at utvalget har foreslått denne bestemmelsen. Dette blir å frata barn rettighetene sine tenker vi. Hvis man er nødt til å opplyse voksne om rettighetene sine, må dette også gjelde barn. Det kan ikke være bestemmelser i loven som diskriminerer barn på denne måten.

Vi proffene tenker det blir slemt å ha et barnesyn der vi legger opp til at ikke alle barn skal få denne informasjonen, bare fordi noen av oss begynner å forklare oss.

Når barnet har valgt å åpne seg for en voksen, for eksempel under et avhør, betyr ikke dette automatisk at barnet ønsker å åpne seg og fortelle dette til et helt rettsapparat. Barnet har jo ikke fått mulighet til å ta stilling til om det vil at andre voksne skal få høre det de sier i avhøret. Barnet kan tro at det ikke er noen andre som får vite det barnet forteller i avhøret, fordi voksne kan si at de har taushetsplikt, eller fordi ingen har gitt barnet tilstrekkelig informasjon om hvem som får høre forklaringen.

Hvis man skal behandle barn som mennesker med rettigheter kan man ikke unndra å gi denne viktige informasjonen om hva barnet forteller blir brukt til, hvem som skal få høre forklaringen gitt i avhøret og at de har forklaringsfritak hvis de ønsker det. Det å unndra informasjon er det samme som å lyve.

Proffene ber derfor sterkt om at § 10-4 andre ledd **ikke** innføres i den nye straffeprosessloven.

§ 10-7 andre ledd - Frist for tilrettelagte avhør

Vi proffene tror det er bra at utvalget har endret de konkrete fristene for når tilrettelagte avhør skal gjennomføres, til en mer fleksibel frist. MEN dette gjelder bare så lenge man i lovforslaget har med at tidspunktet for gjennomføringen av avhøret bestemmes i samarbeid med barnet. Flere proffer har opplevd at forklaring i tilrettelagte avhør skjedde altfor fort og brått. Konsekvensen av dette ble for mange av oss at vi ikke sa så mye, noen sa ingenting og mange av oss husket veldig få detaljer. Dette betyr også at bevisene ikke blir så gode som de kunne ha blitt.

Et eksempel noen av proffene har fortalt om, er når barn bor på steder med lange avstander, og barnet sier en kort setning til læreren sin om at det opplever vold hjemme, og deretter brått blir henta på skolen og flydd til nærmeste barnehus for å avhøres. Dette kan bli utrygt og feil, fordi det skjer så brått og gjør mange barn veldig redde og usikre. Videre er den personen vi forteller til først ikke en tilfeldig person, men en spesielt utvalgt. Derfor blir det veldig skummelt når personen barnet velger å åpne seg til brått må sende barnet videre til avhør. På dette tidspunktet har barnet mest sannsynlig ikke sagt så veldig mye, og akkurat begynt å åpne seg til den spesielt utvalgte – ikke til den som skal gjennomføre avhøret på barnehuset. Dette er en av grunnene til at veldig mange barn ikke snakker i tilrettelagte avhør eller sier veldig lite.

Vi proffene mener at det er en myte at hvis vi prater om straffbare forhold, så forspiller det bevis sett fra vår kant. Dette fordi at når vi får fortalt om hendelsen flere ganger blir det klarere for oss hva som har skjedd, om det har skjedd og at det faktisk er en alvorlig hendelse. Vi kommer også på veldig mange flere detaljer som en avhører gjerne skulle ha visst for å brukes som bevis i saken.

På bakgrunn av dette må tidspunktet for tilrettelagte avhør avtales i samarbeid med barnet, slik at barnet får avgitt en ordentlig forklaring der barnet selv er sikker på hva som har skjedd eller ikke har skjedd, og der barnet husker detaljer. Bare på denne måten sikrer man at det blir trygt nok for flest mulig barn, slik at de tørr å snakke i avhør.

Dette betyr ikke barn skal gå mange måneder uten å forklare seg i tilrettelagt avhør, men vi proffene synes det er klokt at dette ikke må skje innen helt spesifikke og "strenge" frister slik det står i dagens straffeprosesslov.

Offentlighetsprinsippet

Vi proffene ønsker å gi et generelt innspill til offentlighetsprinsippet. Selv om hovedregelen er at straffesaker er offentlige for andre og for media, er dette ikke et prinsipp som ble laget for å ivareta barns rettsikkerhet.

Det er ofte veldig enkelt å forstå hvem som er involvert i straffesaken, så lenge man har litt kjennskap til de involverte. Det blir offentliggjort mange detaljer om barn og unges liv som ikke alle trenger å vite.

Blant oss proffene er det flere som har vært i ulike typer saker, og særlig i vold- eller overgrepssaker. Proffene har i de verste tilfellene kommet ut fra rettssaken der de ikke vet selv vet hva som har skjedd i saken, men alle på skolen vet fordi de har hørt om det fra media. Retten kan mene at det er godt nok anonymisert, men de som kjenner barnet vet likevel at det er barnet saken gjelder.

Dette er et KJEMPEPROBLEM sett fra oss proffene. Man glemmer at de rundt de involverte i saken fort kan skjønne hvem det gjelder. Selv om noen på den andre siden av landet ikke skjønner hvem det gjelder, skjønner mange av de som bor i samme by eller på samme tettsted hvem det er. Dette er spesielt ille da det ofte blir gitt veldig mange saksdetaljer om hva som har skjedd med de som er involvert i straffesaken.

Vi proffene kan forstå det er et offentlighetsprinsipp, men i Norge skal man også beskytte rettsikkerheten til den enkelte, og særlig til barn. Samfunnet må gi barn såpass respekt og beskyttelse, sånn at barn får en sjanse til å leve livene sine og kan gå videre uten at slike saker "feller" dem. Mange av disse barna er noen av de mest sårbare i samfunnet og har blitt utsatt for noe av det groveste mennesker kan utsettes for. Derfor ber vi om at offentlighetsprinsippet ikke gjøres gjeldende i volds- og overgrepssaker som omhandler barn og unge. Av respekt for at vi ønsker å få slutt på krenkelsene deres.

Det er også veldig mange av disse sakene som blir henlagt, og Forandringsfabrikken har hørt mange historier om at barn da blir stemplet som løgnere fordi saken ikke blir avgjort. Vi kan ikke si at vi beskytter barn når barns historier utleveres på denne måten. Barnet skal leve med det som blir sagt og gjort i rettssaken videre resten av livet.

Vi proffene mener derfor at hvis media skal skrive om noe fra saken som omhandler barnet, eller bare om de straffbare forholdene, må man ha barnets samtykke til dette.

Dokumentasjon og beskyttelse av barns opplysninger

Erfaringer fra mange proffer viser at dokumentasjonen i straffesaker følger dem resten av livet. Her kommer det ofte fram mange vonde detaljer, som da blir en del av barnets "sak" eller mappe. Tanken bak dette sikkert god, men i praksis gjør dette at mange barn og unge blir "dømt" til å ha dette som en del av historien sin. Det kan trekkes frem når beslutninger skal tas videre i livet, både med tanke på hvor barnet skal bo, skolemuligheter, arbeid og tiltak som kan settes inn for å hjelpe barnet.

Vi vet at politiet er veldig opptatt av å etterforske og løse flest mulig straffesaker. Men prisen for at samfunnet skal dømme de som har gjort noe galt, må ikke være så høy at det går utover barn som allerede har fått livene sine ødelagt. De allmennpreventive hensynene om straff kan ikke overstyre eller trumfe livene til barn som har blitt utsatt for vonde ting

Noen proffer har sagt at de har angret på at de var med i rettssak, fordi mye av informasjonen og detaljene de ga der har blitt gitt videre og følger med dem videre i livet. Dette blir ikke rettsikkerhet for oss. Derfor ber vi proffene på det sterkeste om at det tas hensyn til dette i arbeidet med å rigge en ny, trygg og klok straffeprosesslov.

Oslo, 6. juni 2017

Proffene v/Anika, Fredrik, Glorija, Julie, Sandra, Dennis og Alexander

Forandringsfabrikken v/Hanne Kristine Stabursvik og Marit Sanner